

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi

Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinin kadınların mülteci, sığınmacı, uyrukluk ve uyruksuzluk statülerinin toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 32 Sayılı Genel Tavsiye Kararı

I. Giriş

1. Mevcut genel tavsiye kararı yoluyla, Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi kadınların mülteci, sığınmacı, uyrukluk ve uyruksuzluk statülerine bakımından ayrımcılık yapılmaması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi ve

Sözleşmenin İhtiyari Protokolü altındaki yükümlülüklerin uygulanmasını sağlamak üzere Devletlere yasal, politik ve diğer uygun görülen önlemlere ilişkin yetkili rehberlik sunmayı hedefler.

2. Sözleşme, uluslararası hukuka katkı sağlayan ve uluslararası hukuku benimseyen dinamik bir araçtır. Mevcut tavsiye kararı Komitenin kadına yönelik şiddete ilişkin 19 Sayılı, kadın göçmen işçilere ilişkin 26 Sayılı, sözleşmenin 2. Maddesine yönelik taraf Devletlerin temel yükümlülüklerine ilişkin 28 Sayılı, çatışmanın önlenmesinde, çatışma esnasında ve çatışma sonrası durumlarda kadına ilişkin 30 Sayılı Tavsiye Kararları ve Sözleşmeye ve Komitenin nihai yorumlarına istinaden taraf Devletlerce sunulan raporlar üzerinde inşa olur. Tavsiye kararı ayrıca İhtiyari Protokole istinaden Komitenin bireysel tebliğleri ve tebliğlere ilişkin tahkikatlar temelleri üzerinde gelişir.

3. Bölüm 3'te Komite toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık yapmama yükümlülüklerinin sığınma süreçlerine odaklanarak yer değiştirme süresi boyunca mülteci ve sığınmacılar bakımından da Sözleşmeye taraf Devletlerce desteklenmesinin sağlanmasını hedefler. Bölüm 4'te Komite toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık yapmama ilkelerinin kadınların uyruk edinme, değiştirme ve var olan uyruklarını muhafaza etme ve uyruklarını eş ve çocuklarına verme hakkı dahil uyruk haklarına ilişkin olarak taraf Devletlerce desteklenmesinin sağlanmasını hedefler.

II. Genel Tavsiye Kararının Kapsamı

4. Hali hazır tavsiye kararının amaç ve kapsamı, medeni durumlarına bakılmaksızın kadınların siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel sivil veya herhangi diğer bir alanda tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınması, bu

hakların kullanılması ve icra edilmesinde kadınlara yönelik her tür ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını hedefleyen Sözleşmenin genel kapsam ve amacı doğrultusunda belirlenmelidir. Bu genel kapsamda mevcut tavsiye kararının amacı, taraf Devletlerin Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini tüm boyutları ile nasıl ele alabilecekleri ve barış zamanlarında, uluslararası ve uluslararası olmayan silahlı çatışma ve istila durumlarında mültecilerin, sığınma arayanların ve uyruksuz kadınların haklarına saygı gösterilmesi, korunması ve gerçekleştirilmesine yönelik yükümlülüklerini nasıl yerine getirebilecekleri hususunda taraf Devletlere yol göstermektir.

5. Toplumsal cinsiyete özgü bir insan hakları belgesi olarak Sözleşme, burada açıkça belirtilmeyen diğer hakları kapsamakla birlikte kadın erkek eşitliğinin¹ gerçekleştirilmesi üzerinde bir etkiye sahiptir. Buradan hareketle, Sözleşme insan hakları hukukunun toplumsal cinsiyete duyarlı bir yorumunu sunar ve kadınları İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer insan hakları belgelerinde² yer verilen tüm insan haklarına ilişkin cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıktan korur. Sözleşmenin bu şekilde uygulanması, yaşama hakkı, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz bırakılmama hakkı dahil korunan haklardan bir takımını sıraladığı 19 Sayılı genel tavsiye kararında kadına yönelik şiddetin kadına yönelik bir ayrımcılık türü olarak yasaklanmasına yönelik olarak Komite tarafından ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Mevcut genel tavsiye kararı, Sözleşmenin özellikle İnsan Hakları Ulusal Bildirgesinin 14. Maddesinde yer alan sığınma hakkına, mevcut uluslararası sığınmacı ve insan hakları belgelerinden doğan yükümlülükler doğrultusunda mülteci ve sığınmacıların

¹ Sözleşmenin 2. Maddesi 7. Paragrafından doğan taraf Devletlerin temel yükümlülüklerine ilişkin 28 Sayılı Tavsiye.

² Sözleşmenin 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararı, paragraf 3, 25 Sayılı genel tavsiye kararı paragraf 3, madde 4'e ilişkin 25 sayılı genel tavsiye kararı ve geçici özel önlemlere ilişkin Sözleşmenin 1 paragrafı, paragraf 13.

sınır dışı edilmemesi ilkesi ve Sözleşmenin 9. Maddesinde yer alan uyruk hakkı ve uyruksuzluğa karşı korunmaya karşı uygulanmasını ele alır.

6. Komite daha önceki tavsiye kararlarında, Sözleşmenin 1, 2 (f) ve 5 (a) maddelerinin Sözleşmenin kadına yönelik cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı içerdiğini açıklığa kavuşturmuştur. Komite Sözleşmenin toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık uygulanmasının kadınların insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, bu haklardan faydalanmasını ve bu hakların icra edilmesini engelleme, bu haklarını yok soyma etkisine veya amacına sahip olan herhangi bir ayırım, dışlama veya sınırlamanın ayrımcılık anlamına geldiğini belirten madde 1'de yer alan ayrımcılığın tanımına girdiğini açıklamıştır. Cinsiyet ve/veya toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, ayrılmaz biçimde ırk, etnik köken, din veya inanç, sağlık, sınıf, kast ve bunun yanı sıra lezbiyen, biseksüel, transgender (LBT) olmak ve diğer bir statüye³ sahip olmak gibi kadınları etkileyen diğer faktörlerle bağlantılıdır ve bu faktörlerle birleşmiştir. Cinsiyete veya toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık bu çeşit gruplara ait olan kadınları erkeklere nazaran farklı derecede ve farklı şekillerde etkileyebilir. Taraf Devletler ayrımcılığın bu çeşit kesişen türlerini ve kadınlar üzerindeki mükerrer etkilerini tanımalı ve bunları yasaklamalıdır.

7. Komite üçüncü bir ülkede ilticadan entegrasyona, geri dönüş veya yerleşmeye kadar uyruksuz olanlar da dahil olmak üzere kadınların yaşadıkları deneyimlerin bir takım aktörlerin eylemleri veya eylemsizlikleriyle şekillendiğinin altını çizer. Taraf Devletler, özel kişilerce veya Devlet dışı aktörlerce⁴ işlenen ihlaller de dahil, kendi sınırları dâhilinde yer almasa bile kendi topraklarında veya kendi etkili kontrol veya yargılama

³ 28 Sayılı genel tavsiye kararı, paragraf 5 ve 18.

⁴ Çatışmanın önlenmesinde, çatışmada ve çatışma sonrası durumlarda kadınlara ilişkin 28 ve 30 Sayılı Genel Tavsiye Kararları

yetkileri altında bulunan sığınmacı kadınlar, mülteci kadınlar, uyruk başvurusunda bulunan kadınlar ve uyruksuz kadınların Sözleşmeden doğan haklarının ihlali gibi ihlallere maruz kalmamalarını sağlama yükümlülüğünü taşırlar.

8. Sığınmacı, mülteci, uyrukluk ve uyruksuzluk bağlamında saygı gösterme yükümlülüğü taraf Devletlerin kadınların haklarından erkeklerle eşit bir şekilde istifade etmelerinin doğrudan veya dolaylı olarak engellenmesiyle sonuçlanan herhangi bir kadına yönelik ayrımcılık eyleminde yer almaktan kaçınmalarını ve Devlet adına hareket eden Devlet yetkilileri, görevlileri, kurum ve kuruluşları ve diğer aktörlerin bu yükümlülüğe⁵ uyun şekilde davranmalarını gerektirir. Taraf Devletlerin, devlet-dışı aktörlerce işlenen kadına yönelik ayrımcılık eylemlerini önlemek, soruşturmak, kovuşturmak ve bu eylemlerin faillerini yeterli şekilde cezalandırmak ve ayrımcılık mağduru olan kadınlara tazminat sağlamak üzere gerekli yasal ve diğer önlemleri almaya ilişkin özen yükümlülüğü de bulunmaktadır. Koruma yükümlülüğü, her şeyden önce Devlet ve özel aktörlerin kanunsuz bir biçimde kadınların haklarının ihlal edilmesini önlemek üzere gerekli tüm uygun önlemlerin alınmasını gerektirir. Yerine getirme yükümlülüğü taraf Devletlerin, kadınların haklarına erişimlerini kolaylaştırılması ve kadın haklarının tam anlamıyla gerçekleştirilmesinin sağlanması yükümlülüğünü ihtiva eder. Yerine getirme yükümlülüğü ayrıca taraf Devletlerin erkeklerle birlikte, kadınların pozisyonlarını güçlendirmeyi ve uygun durumlarda Sözleşmenin 4. (1) maddesi ve 25 sayılı tavsiye kararı doğrultusunda geçici özel önlemlerin benimsenmesi yoluyla bu eşitliğin gerçekleştirilmesini hedefleyen özel ve etkili politika ve programlar dâhil uygun olan tüm yollarla fiili ve gerçek eşitliği sağlamasını gerektirir.

⁵ 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararı, paragraf 9

III. Sözleşme, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Uluslararası Mülteci Hukuku İlişkisi

9. Sözleşme, uluslararası mülteci hukuku ve uyruksuz kişilerin durumu ve uyruksuzluğun azaltılmasına ilişkin diğer kanunlarla eş zamanlı olarak işleyen kapsamlı uluslararası insan hakları yasal çerçevesinin bir parçasıdır. Sözleşme, Mültecilerin Durumuna ilişkin 1951 Sözleşmesi ve buna ilaveten 1967 Protokolü, Uyruksuz Kimselerin Durumlarına ilişkin 1954 Sözleşmesi ve Uyruksuzluğun Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi dahil uluslararası insan hakları kanunları arasında birbiriyle örtüşen karşılıklı bir ilişki mevcuttur. İki koruma rejiminin ortak hedefi de mültecilerin, sığınmacıların ve uyruksuz kimselerin tamamlayıcı ve kümülatif bir şekilde korunmasının sağlanmasıdır.

10. Sözleşme hükümleri, açık toplumsal cinsiyet eşitliği hükümlerinin, bilhassa Mültecilerin Durumuna ilişkin 1951 Sözleşmesi ve buna ilaveten 1967 Protokolü, Uyruksuz Kimselerin Durumlarına ilişkin 1954 Sözleşmesi ve Uyruksuzluğun Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi⁶ gibi ilgili uluslararası antlaşmalarda bulunmaması nedeniyle mülteciler, uyruksuz kadın ve kız çocukları için uluslararası yasal koruma rejimini güçlendirir ve tamamlar.

11. Yer değiştirmenin her bir aşaması için geçerli olduğu göz önünde bulundurulduğunda Sözleşme cinsiyete ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın her aşamada yasaklanması amacına hizmet ettiği görülür: mülteci statüsünün belirlenmesi prosedürü, geri dönüş veya yerleşme süreci ve sığınma hakkı verilen kadınlara yönelik entegrasyon süreci. Sözleşme ayrıca

⁶ Bkz. UNHCR, "Uyruksuzluğa ilişkin Rehber No: 4: Uyruksuzluğun Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesinin 1-4. Maddeleri yoluyla her çocuğa uyruk edinme hakkının sağlanması" (HCR/GS/12/04), paragraf. 13-15. www.refworld.org/docid/50d460c72.html.

uyruksuzluğun belirlenmesi süreçleri ve kadınların uyruk edinme, değiştirme ve var olan uyruklarını muhafaza etme ve uyruklarını eş ve çocuklarına verme süreçleri için de geçerlidir.

IV. Ayrımcılık Yapmama ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Uluslararası Mülteci Hukukuna Uygulanması

A. Genel Yorumlar

12. Komite, Mültecilerin Durumuna ilişkin 1951 Sözleşmesi tarafından sunulan mülteci tanımının Sözleşmede açık bir şekilde yer alan kimselere ilişkin mülteci statüsünün belirlenmesi bakımından bir kriter oluşturduğunun altını çizerken mevcut tavsiye kararının, Sözleşmeden kaynaklanan uluslararası korumaya ihtiyaç duyan tüm kadınları kapsadığının ve Sözleşmenin sağladığı korumayı mülteci ve sığınmacı statüsündeki tüm kadınlara uygulamayı hedeflediğinin altını çizer. Ancak 1951 Sözleşmesinde yer alan "mülteci" kelimesinin tanımınca sağlanan kriterler uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kadınların belirlenmesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda, Komite bölgesel mülteci belgelerinin ve ulusal kanunlarının 1951 Sözleşmesinde sunulan tanımı kabul ettiğinin ve uluslararası, iç/uluslararası olmayan silahlı çatışma ve istilalar, kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar, ciddi insan hakları ihlalleri ve genele yayılan şiddet ⁷ gibi çeşitli

⁷ "mülteci" teriminin dış saldırı, istila, yabancı mandası veya kendi menşe ülkesinin veya ulusunun tamamında kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar nedeniyle kendi menşe ülkesinin ve ulusunun dışında başka bir yerde sığınma aramak üzere kendi mutlak meskenini terk etmek zorunda kalarak ülkesinden ayrılan kişiler olduğunu belirten mülteci sorunlarının belli yönlerine ilişkin 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesinin 1. Maddesine bakınız. 19-22 Kasım 1984 tarihleri arasında Kolombiya Cartagena de Indias şehrinde düzenlenen Orta Amerika, Meksika ve Panama'da Mültecilerin Uluslararası Korunması Meslektaşlar Toplantısı tarafından kabul edilen mültecilere ilişkin Cartagena Bildirgesi bölüm III (3)'te bölgede kullanılması için tavsiye edilen "mülteci" tanımı veya kavramının 1951

nedenlerle uluslararası korumaya ihtiyaç duyan çok sayıda kişiyi de kapsamak üzere 1951 Sözleşmesinde sunulan tanım üzerinde detaylandırıldığına altını çizer.

13. Komite, sığınma talebinde bulunan kimselerin haklı nedenlere dayanan işkence korkusu veya kötü muameleye maruz kalma veya ciddi hasarlara maruz bırakılma riski altında oldukları nedeniyle menşe ülkelerine dönemeyeceklerine dayanarak uluslararası koruma talebinde bulduklarının altını çizer. Komite ayrıca Mültecilerin Durumuna ilişkin 1951 Sözleşmesi 1A(2) maddesi gereğince işkence sebebinin ırk, din, uyruk, belli bir sosyal grubun veya siyasi görüşün üyesi olma olarak sıralanan beş sebepten biriyle ilişkilendirilmesi gerektiğinin altını çizer. Metinde toplumsal cinsiyete dayalı işkenceye ilişkin bir hüküm mevcut değildir. Mevcut genel tavsiye kararı taraf Devletlerin yukarıda sıralanan beş gerekçeyi yorumlarken toplumsal cinsiyet bakış açısını göz önünde bulundurmalarını, 1951 Sözleşmesinden doğan mülteci statüsünün verilmesi amacıyla belli bir sosyal grup üyeliğinin tanınmasında toplumsal cinsiyeti bir faktör olarak değerlendirmelerini ve mülteciler ve sığınmacılara ilişkin ulusal mevzuat ve politikalarda cinsiyet ve/veya toplumsal cinsiyet gibi işkence nedenlerine yer vermelerini sağlamayı hedefler. Diğer uluslararası, ulusal ve bölgesel bağlamlarda yaşam tehlikesi, işkence veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele tehdidi nedeniyle menşe ülkesine iade edilemez durumda olan kişilere de sığınma sağlanması gerektiğinin altı çizilmelidir. Bu tür tamamlayıcı korumalara işbu belgede yer verilmektedir.

Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne ilişkin elementleri içermenin yanı sıra hayatları, güvenlikleri veya özgürlüklerini tehdit eden genele yaygınlaşan şiddet nedeniyle ülkelerinden kaçan mültecileri de içeren bir tanım olduğunun altını çizer. Ayrıca Avrupa Parlamentosu 2011/95/AB direktifi ve Avrupa Birliği Avrupa Konseyi'nin 12 Aralık 2011'de direktifi uluslararası korumanın yararlanıcıları olarak üçüncü ülke yurttaşları veya uyruksuz kimseler için standartlar, yardımcı korumaya uygun mülteciler ve kişiler için ve verilen korumanın içeriğine ilişkin tek tip statüsüyle bağlantılıdır.

14. Kadınların evlerini terk ederek başka ülkelerde sığınma aramak zorunda kalmalarına neden olan birçok sebep bulunmaktadır. Ağır veya kümülatif işkenceye varan kadına yönelik ayrımcılık türlerinin yanı sıra kadınlar yer değiştirme döngüsü boyunca haklarının ihlalleri gibi birçok ihlallere maruz kalmaktadır. Komite, silahlı çatışma, toplumsal cinsiyete dayalı işkence ve kadınları etkileyen ciddi insan hakları ihlallerinden kaynaklanan yer değiştirmelerin kadına yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik var olan engelleri daha da şiddetlendirdiğinin farkındadır. Komite ayrıca, cinsel sömürü ve iş gücü sömürüsü, kölelik ve esaret amaçlarıyla kadın ticareti gibi yer değiştirmeye eşlik eden diğer sömürü türlerinin de ısrarla varlığını sürdürdüğünün farkındadır. Komite, kadınlara insan onuruna yakışır bir şekilde muamele edilmesi, yer değiştirme⁸ döngüsünün her aşamasında ve entegrasyon ve/veya alıcı Ükelere ve/veya menşe ülkeye gönüllü geri dönüş süreçleri dahil uzun ömürlü çözümlerden faydalanılmasında Sözleşmeden doğan haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve gerçekleştirilmesinde taraf Devletlerin sahip oldukları yükümlülükleri yineler.

15. Toplumsal cinsiyete dayalı işkence türleri yalnızca kadın olduğu için kadınlara yöneltilen veya kadınları orantısız olarak⁹ etkileyen işkence türleridir. Komite, kadın haklarının ihlal edilmiş biçiminin, bu tür işkence yöntemlerinin belirlenmesi bakımından önemli olduğunu değerlendirir. Komite ayrıca, kadınlara karşı yasaklanmış bir ayrımcılık türü olan kadına yönelik şiddetin mülteci ve sığınmacı statüsü çerçevesinde kadınlar

⁸ Bu genel tavsiye kararında geçen "yer değiştirme" kelimesi kaçarak kendi ülke sınırlarını aşanları ifade eder.

⁹ Kadına yönelik şiddete ilişkin 19 sayılı genel tavsiye kararının 6. Paragrafında yer alan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet tanımına bakınız. Ayrıca UNHRC "uluslararası koruma kılavuzu: 1951 Sözleşmesinin 1A(2) veya Sözleşmenin Mülteci Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü, kılavuz No.1 (HCT/GIP02/01/ 3,9,16 ve 17. paragraflarına bakınız.

tarafından maruz kalınan başlıca işkence türlerinden birisi olduğunun altını çizer. İşkencenin toplumsal cinsiyete dayalı türlerinde olduğu gibi bu tür şiddet de Sözleşme hükümlerinin bazılarını ihlal edebilir. Bu türler kanunda ve uygulamada¹⁰ uluslararası koruma için meşru bir gerekçe olarak tanınmaktadır. Bunlar kadın sünneti, zorla/erken evlilik, şiddet ve/veya sözde "namus cinayetleri", kadın ticareti¹¹, asit saldırısı, tecavüz ve diğer cinsel saldırı türleri, ciddi aile içi şiddet türleri, ayrımcı adalet sistemlerinde mevcut olan ölüm cezası veya diğer fiziksel cezaların dayatılması, zorla kısırlaştırma¹² tehdidi, feminist veya farklı bir görüşe sahip olunması nedeniyle siyasi veya dini işkence tehdidi, toplumsal cinsiyetin dayattığı sosyal normlar ve geleneklere uyulmaması veya Sözleşmeden doğan hakların talep edilmesi nedeniyle işkence içeren sonuçların doğmasını içerebilir.

16. Toplumsal cinsiyete dayalı mültecilik başvuruları yaş, ırk, etnik köken/uyruk, din, sağlık, sınıf, kast gibi ayrımcılık gerekçelerinin yanı sıra lezbiyen, biseksüel veya transgender olma (LBT) veya diğer bir statüye¹³ sahip olma gibi ayrımcılığın yasaklanmış gerekçeleriyle kesişebilir. Komite, birçok mülteci sistemlerinin mültecilik başvurularının uygun bir şekilde değerlendirilmemesi veya reddedilmesiyle sonuçlanabilen kadınların

¹⁰ Kadına yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi madde 2 ve Genel tavsiye Kararı 28 paragraf 9.

¹¹ Mülteci statüsünün temeli olarak bakınız UNHCR "uluslararası koruma kılavuzu: 1951 Sözleşmesinin 1A(2) veya Sözleşmenin Mülteci Statüsüne ilişkin 1967 Protokolünün ticaret mağdurlarına ve insan ticareti riski altında bulunan kişilere uygulanması kılavuz No: 7(HCR/GIP/06/07).

¹² 19 Sayılı Genel tavsiye kararı, paragraf 22; evlilikte ve aile ilişkilerinde eşitliğe ilişkin 21 Sayılı genel tavsiye kararı, paragraf 22; ve Komite tarafından 14 Ağustos 2006 tarihinde görüşler, A.S. v. Hungary tebliğ No. 4/2004

¹³ Yukarıda yer alan dipnot 3' bakınız; tebliğ No. 19/2008 , *Cecilia Kell v. Canada*, Komite tarafından 28 Şubat 2012'de kabul edilen görüşler, paragraf 10.2

taleplerini erkek deneyimlerinin objektifinden tehdit etmeye devam etmesinden endişe duyar. Toplumsal cinsiyet, Mültecilerin Durumlarına ilişkin 1951 Sözleşmesinde yer alan mülteci tanımında özellikle belirtilmese de, işkence türlerini veya kadınlar tarafından çekilen hasarları ve bu tür muameleleri için gerekçeleri etkileyebilir veya dikte edebilir. Doğru şekilde yorumlanırsa 1951 Sözleşmesinde yer alan tanım mülteci statüsüne¹⁴ toplumsal cinsiyete dayalı başvuruları kapsar. Kadınların özel durum ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmeyen sığınma usullerinin onların başvurularının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini aksatabilir. Örneğin, sığınma yetkilileri "aile reisi" olan erkeklerle görüşebilir, güvenli ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir ortamda haklarını ortaya koymak üzere kadınlara hem cins görüşmeciler veya tercümanlar sağlayabilir veya kadınları şikâyetlerinin asıl kaynağı olan kocaları veya erkek aile bireylerinin de bulunduğu bir ortamda görüşmeye alabilirler.

B. Sınır Dışı Etmeme İlkesi

17. Mültecilerin sınır dışı edilmemesi ilkesi mülteci korumanın temel esası ve geleneksel uluslararası hukukun bir normudur. Mültecilerin Durumuna ilişkin 1951 Sözleşmesinde resmi olarak kanunlaştırılmasından bu yana, sınır dışı etmeme ilkesi İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri insanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (madde 3) ve Sivil ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme (madde 7) gibi uluslararası insan hakları belgelerine dönüşmüş ve bu belgelerle bütünleşmiştir. Ayrıca zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya ceza riskine karşı geri iadenin

¹⁴ UNHCR, "uluslararası koruma kılavuzu: toplumsal cinsiyete dayalı işkence" paragraf 6 (yukarıda yer alan dipnot 10'a bakınız).

yasaklanması birçok bölgesel insan hakları anlaşmaları ve uluslararası bağlayıcı olmayan belgelerde¹⁵ derlenmiştir.

18. Birçok devletin mülteci ve sığınmacıların sınır dışı edilmesini yasaklayan uluslararası belgelere taraf olduğu, Devlet uygulamalarını ve her şeyden önce Mültecilerin Durumlarına ilişkin 1951 Sözleşmesini imzalamamış olan Devletlerin sık sık kitlesel akın durumlarında birçok sığınmacıya ev sahipliği ettiği de göz önünde bulundurulursa, Sözleşmenin 33. Maddesinde de belirtilen ve uluslararası insan hakları hukukundan¹⁶ doğan sınır dışı etmeme yükümlülüklerince tamamlanan mültecilerin sınır dışı edilmesinin yasaklanması, geleneksel uluslararası hukukun¹⁷ kuralını oluşturur.

19. İşkenceye karşı Sözleşmenin 3. Maddesi kişinin işkenceye maruz kalma riski altında olduğuna dair geçerli nedenleri var ise kişinin ilgili ülkeye götürülmesini yasaklar. İşkenceye karşı Komite cinsiyete dayalı şiddet ve istismarı 2 Sayılı genel yorumunda toplumsal işkenceye karşı Sözleşme¹⁸ çerçevesinde açık olarak konumlandırmıştır. Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 6. ve 7. Maddeleri Devletlerin kişinin götürüleceği veya akabinde götürülme ihtimali bulunan ülkede telafisi mümkün olmayacak gerçek bir zarar riski altında olduğuna inanılması için geçerli

¹⁵ Bakınız; 2000 Avrupa Birliği Temel Haklar Şartına madde 19 (2); Asya-Afrika Hukuksal Danışma Komitesi tarafından kabul edilen Mültecilere yönelik Muamele 1966 İlkeleri (madde II (3)); 2132 (XXII) (madde 3) kararıyla Genel Kurul tarafından kabul edilen Devlete Sığınmaya İlişki Bildiri; Afrika'daki mültecilerin sorunlarının farklı boyutlarını ele alan 1969 Afrika Birliği Örgütü (madde II (39)); 1969 Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi (madde 22 (8)); 1984 Mültecilere ilişkin Cartagena Bildirgesi. Ayrıca, Mültecilerin Durumuna ilişkin 1951 Sözleşmesinin 33. Maddesi (1) model alınarak hazırlanan sınır dışı etmeme hükümleri evrensel ve bölgesel düzeylerde suçluların iadesi ve bir takım terörizmle mücadele sözleşmeleriyle bütünleştirilmiştir.

¹⁶ UNHCR, 1951 Sözleşmesine Taraf Devletler Bildirgesi ve veya 13 Aralık 2001 tarihinde kabul edilen Sözleşmenin 1967 Protokolü (HCR/MMSP/2001/09).

¹⁷ UNHCR, 1951 Sözleşmesine Taraf Devletler Bildirgesi ve veya 13 Aralık 2001 tarihinde kabul edilen Sözleşmenin 1967 Protokolü (HCR/MMSP/2001/09).

¹⁸ Bakınız; Komite tarafından 26 Temmuz 2013 tarihinde kabul edilen kabul edilemezlik kararı Tebliğ No. 35/2011, M.E.N Denmark, paragraf 8.8

nedenlerin mevcut olması durumunda topraklarından sınır dışı etmeme, tehcir etmeme, uzaklaştırmama veya başka bir ülkeye göndermeme gibi sahip olduğu yükümlülükleri içinde barındırır. İnsan Hakları Komitesi geleneksel insan hakları hukukunun bir parçası olan işkencenin mutlak olarak yasaklanması, doğal bir element olarak, işkence, kötü muamele veya kişinin gelişi güzel hayattan mahrum edilmesi gibi muamelelere maruz bırakılacağı yere geri iade edilmesini yasaklanmasını gerektiren sınır dışının yasaklanmasını içerir.

20. Bu insan hakları hükümlerine göre hiçbir sığınmacı veya mülteci hiçbir şekilde, hayatlarının veya özgürlüklerinin tehdit altında olduğu veya işkence veya zalimane, gayri insani veya aşağılayıcı muameleyle maruz kalma riski altında olduğu yerin sınırlarına gitmeye zorlanmayacak veya geri iade edilmeyecektir.

21. Komite, kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi bakımından bir araç olarak Sözleşmenin sınır dışı etmeme ilkesine ilişkin açık bir hüküm içermediğinin altını çizer. İhtiyari Protokolde yer alan kişisel iletişime ilişkin çalışmalarında Komite, ulusal düzeyde başvuruları reddedilen ancak zorla menşe ülkelerine döndürülmeleri halinde cinsel ve/veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve işkenceye maruz kalma riski altında bulduklarını iddia eden sığınmacılar adına vakalarla ilgilenme yetkisine sahip olmaması nedeniyle taraf Devletlerin itirazlarını ele almak zorunda kalmıştır. Komite, sınır dışı etmeme ilkesinin Devletlere, kişinin uluslararası hukuk altında ciddi insan hakları ihlali, özellikle de gelişi güzel hayattan mahrum edilmesi veya işkence veya diğer zalimane, gayri insani veya aşağılayıcı muamele veya cezalarla karşılaşabileceği bir yargılama yetkisine iade etmekten kaçınma görevi yüklediğinin altını çizer. Komite¹⁹ ayrıca, yaşam hakkı ve işkence veya

¹⁹ Bakınız; Komite tarafından 15 Temmuz 2013 tarihinde kabul edilen kabul edilemezlik kararı Tebliğ No. 33/2011, M.NN. v Denmark, paragraf 8.5 ff.

kötü muameleye maruz bırakılmama hakkı dâhil sivil ve siyasi hakları ve özgürlükleri ve Devletlerin kişinin iade edileceği ülkede telafisi mümkün olmayacak gerçek bir zarar riski altında olduğuna inanılması için geçerli nedenlerin mevcut olması durumunda topraklarından sınır dışı etmeme, tehcir etmeme, uzaklaştırmama veya başka bir ülkeye göndermeme yükümlülüğü altında bulunduğunu hatırlatır.

22. Komite, Sözleşmenin 2 (d) maddesi gereğince taraf Devletlerin kadına yönelik ayrımcılık içeren herhangi bir eylem ve uygulamadan kaçınması ve devlet yetkililerinin ve kurumlarının bu yükümlülüğe uygun hareket etmelerini sağlaması gerektiğini değerlendirir. Bu görev, sonuçların sevk eden taraf Devletin topraklarında meydana gelip gelmediğine bakılmaksızın toplumsal cinsiyete dayalı şiddet de dahil olmak üzere kadınların gerçek, kişisel ve öngörülebilir bir kadına yönelik ayrımcılık riskine karşı korunmasını içinde gerektirir: eğer taraf Devlet kendi yargılama yetkisi içerisinde bulunan bir kimse hakkında bir karar verirse gerekli ve öngörülen sonuç kişinin Sözleşmeden doğan haklarının başka bir yargılama yetkisi altında ciddi şekilde ihlal edileceği yönündeyse, taraf Devletin kendisinin Sözleşmeyi ihlal ettiği sonucu ortaya çıkabilir. Sonucun öngörülebilirliği, sonucun daha sonra meydana gelme de taraf Devletçe mevcut bir ihlal olduğu anlamına gelecektir.

23. Sonuç olarak Komite taraf Devletlerin, gönderileceği ülkede hayatı, fiziksel bütünlüğü, özgürlüğü ve güvenliği tehdit altında olan veya toplumsal cinsiyete dayalı işkence veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddet gibi ciddi ayrımcılık türlerine maruz kalma riski altında bulunan hiçbir kadının sınır dışı edilmemesi veya ilgili ülkeye geri iade edilmemesini sağlama yükümlülüklerinin bulunduğu görüşündedir. Toplumsal cinsiyete dayalı

işkence dâhil kadına karşı ayrımcılık türlerinin ne anlama geleceği her bir vakanın durumuna bağlı olacaktır²⁰.

C. Sözleşmenin Belli Maddelerine ilişkin Yorumlar

24. Madde 1-3, 5(a) ve 15 taraf Devletlere ülke sınırlarına varıldığı andan itibaren başlayacak tüm sığınma süreçleri boyunca kadınların ayrımcılığa uğramamasını sağlama gibi bir yükümlülük bindirir. Kadın sığınmacılar ilgili Sözleşmeden doğan haklarını kullanma hakkına sahiptir: kadınlar sığınma prosedürü süresince ve sonrasında, kabul eden Devlet tarafından sığınma statüsünün tanınmasıyla kalıcı çözümlerin bulunması sürecine kadar ayrımcılıktan uzak bir tutumla, saygı ve insan onuruna yakışır şekilde muamele edilme hakkına sahiptir. Kabul eden Devlet sığınma statüsü verilmiş olan kadınlara entegrasyon süreçlerini kolaylaştıracak yasal, tıbbi ve travma mağdurlarına yönelik psikolojik destekler ve dil kursları düzenleyerek uygun konaklama, eğitim ve/veya iş olanakları sağlama yükümlülüğüne sahiptir. Ayrıca, sığınma başvuruları reddedilmiş olan kadın sığınmacılar insan onuruna yakışır ve ayrımcılık içermeyen bir şekilde geri iade sürecine tabi tutulmalıdır.

25. Sözleşmenin 2 (c) Maddesi Devlet sığınma prosedürleri, kadınların sığınma başvurularının adil, tarafsız ve vakitli bir şekilde eşitlik ilkesine dayanarak sunulması ve değerlendirilmesini gerektirir. Sığınma sürecinin her aşamasında toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım uygulanmalıdır. Bu da kadınların sığınma başvurularının her yönüyle politika ve işleyişlerinde toplumsal cinsiyet veya cinsiyet nedeniyle kadınların maruz kaldığı çeşitli ayrımcılık türleri veya işkence ve insan hakları istismarları hakkında bilgi

²⁰ Bakınız Tebliğ No. 33//2011, MNN v. Denmark, paragraf 8.9 (yukarıda yer alan dipnot

21'e bakınız) Bakınız Tebliğ No. 33/2011.

sahibi olan bir sığınma sistemi tarafından değerlendirilmelidir. Utanç duygusu, etiketlenme veya travma gibi nedenlerle bazı kadınlar yaşadığı veya korktuğu işkencenin gerçek boyutlarını açığa vurma ya da tanımlama hususunda isteksiz olabilmektedir. Bu kişilerin, otoritede yer alan kişilerden veya aileleri ve/veya toplumları tarafından reddedilmeden veya intikam alınmasından korkmaya devam ettiği gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Her durumda da, söz konusu kadınlar birinci derece sığınma kararlarına karşı temyize başvurma haklarına sahip olmalıdır.

26. Ayrıca, Madde 2, 15 (1) ve 16 taraf Devletlerin kadınların bağımsız sığınma başvurusunda bulunabilme hakkına sahip olduğunu tanımalarını gerektirir. Bu bağlamda, kadınların başvuruları çocuklarına ilişkin korkularına da dayalı olabilir. Örneğin, mülteci statüsü talepleri kız çocuklarının sünnete maruz kalacak olması, evliliğe zorlanacak olması veya kız çocuğu²¹ olmalarından dolayı ciddi toplum dışlamasına ve itilmesine maruz kalacak olmaları korkulardan kaynaklanıyor olabilir. Çocuğun korunması talebi, çocuğun²² en yüksek yararı doğrultusunda kendi içinde çocuğa duyarlı bir şekilde değerlendirilmelidir. Asıl başvuru sahibinin mülteci olarak tanınmasının ardından ailenin diğer üyeleri de doğal olarak mülteciler olarak tanınmalıdır (ikincil statü).

27. Kadın ve kız çocuklarına karşı verilen zararlar çoğu zaman aile üyelerinin, komşularının ve genellikle de toplumun yer aldığı Devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu gibi durumlarda Sözleşmenin 2 (e)

²¹ UNHCR, "Kadın sünnetine ilişkin mülteci talepleri hususunda kılavuz not" (Cenevre, 2009), paragraf 12.

²² Çocuk talepleri için bakınız; UNHCR "uluslararası koruma kılavuzu: 1951 Sözleşmesinin 1(A)2 ve 1 (F) maddeleri ve Mültecilerin Durumuna İlişkin Protokol altında çocuk sığınmacı talepleri", kılavuz no 8 (2009) (HCR/GIP/09/08); menşe ülkeleri dışında kimsesiz ve ailesinden ayrı çocuklara muameleyle ilişkin Çocuk Hakları Komitesinin 8 No'lu genel yorumu; çocuğun en yüksek yararının öncelik olarak değerlendirilmesi hakkına ilişkin 14 No'lu genel yorumu (madde, 3 paragraf 1).

Maddesi taraf Devletlerin özen yükümlülüğü ilkesini yerine getirmelerini ve kadınların Devlet dışı²³ aktörler tarafından gerçekleştirilecek zararlardan etkin bir şekilde korunmalarının sağlanmasını gerektirir. Kamu yetkilileriyle karşılıklı olarak bireysel kadının dikey toplumsal cinsiyet eşitliği için gayret göstermek yeterli değildir; Devletler ayrıca aile içinde dahi yatay düzeyde de ayrımcılık yapılmamasını sağlamalıdır. Devlet dışı aktörler tarafından uğratılan zarar Devletin bu tür bir zararı önlemek üzere veya ayrımcı hükümet politikaları veya uygulamaları²⁴ nedeniyle talep sahibini korumakta yetersiz veya isteksiz kaldığı bir işkencedir.

28. Komite, işkencenin Devlet dışı aktörlerce gerçekleştirildiği durumlarda, kabul eden Devletin bir kişinin menşee Devlet içerisinde güvenli bir yere yerleştirilmesi halinde Devlet dışı işkence riski altında olmadığına göre dahili kaçış alternatifi seçeneğini ileri sürdüğünün farkındadır. Sözleşmenin 2 (d) ve (e) Maddelerinin taraf Devletlerin kadınları Devlet dışı aktörler tarafından uygulanan ayrımcılıktan korumalarını ve mülteci kadınlar bağlamında mülteci statüsü esası doğrultusunda mülteci kadınların etkili bir şekilde korunmalarını gözetmelerini gerektirir. Komite dâhili kaçış alternatifinin kabul eden Devlet tarafından değerlendirilmesi durumunda seçeneğin kadınların ilgili alana seyahat edebilmesi, kabul kazanabilmesi ve oraya yerleşebilmesi²⁵ gibi sıkı gereksinimlere tabii olmasını gerektirir. Devletler, dahili yer değiştirmenin izin verilebilir²⁶ olup olmadığına ilişkin

²³ Genel Yorum No.19, paragraf 9-10.

²⁴ UNHCR, "Uluslararası koruma kılavuzu: toplumsal cinsiyete dayalı işkence", paragraf 19 (yukarıda yer alan 10 no'lu dipnota bakınız)

²⁵ *Salah Sheekh v. the Netherlands*, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 11 Ocak 2007 kararı uygulama No. 1948/04, *Case of Sufi and Elmi v. the United Kingdom*, uygulamalar 8319/7 ve 11449/07, Avrupa İnsan hakları Mahkemesi 25 Haziran 2011 kararı, paragraf 266. .

²⁶ UNHCR, "uluslararası koruma kılavuzu: "1951 Sözleşmesinin 1 (A)2 maddesi ve 1967 Protokolü kapsamında dahili kaçış veya yer değiştirme alternatifi" kılavuz no. 4 (HCR/GIP/03/04); UNHCR " kadın sünnetine ilişkin mülteci talepleri hususunda kılavuz" paragraflar 28-32 (yukarıda yer alan 23 nolu dipnota bakınız).

değerlendirmelerinde toplumsal cinsiyete ilişkin boyutları ve riskleri de dikkate almalıdır. Menşe ülkelerinin diğer bölgelerine yerleştirilmeleri aşamasında kadınlar tarafından karşılaşılan zorluklar yasal, kültürel ve/veya sosyal kısıtlamaları veya kadınların yalnız seyahat etmeleri veya yaşamalarına ilişkin yasakları, güvenli konaklama, çocuk bakımının sağlanmasına ilişkin problemler, aile ve toplum desteği olmaksızın hayatta kalabilme gibi pratik gerçeklikleri, cinsel istismar ve şiddeti içeren saldırı ve istismar risklerini içerir.

29. Komite, menşe ülkenin uluslararası bir hukuk sorunu olarak kadınların Sözleşmeden doğan haklarından istifade etmeleri, korumanın mevcut olmaması durumunda ciddi ihlal riski altında bulunan temel insan haklarını korumak üzere uluslararası korumanın yürürlüğe girmesini sağlamak dâhil vatandaşlara öncelikle koruma sağlamakla yükümlü olduğunu kabul eder. Ancak Komite, kadının Devletten bir sığınma talebinde bulunmamış olmasının veya menşe ülkesinden ayrılmadan önce yetkililere bir şikâyette bulunmamış olmasının özellikle kadına yönelik şiddete müsemma gösterildiği veya kadının istismar şikâyetlerine cevap verilmediği durumlarda kadının sığınma talebini etkilememesi gerektiğinin altını çizer. Kadının ayrılışı öncesinde koruma aramış olmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Kadın adalet sistemine güvenmiyor olabilir ve böyle bir şikâyet²⁷ gerçekleştirmeye ilişkin istismardan, tacizden veya misillemeden korkuyor olabilir.

30. Sözleşmeye paralel olarak taraf Devletlerin, Mültecilerin Durumuna ilişkin 1951 Sözleşmesinde belirtilenler de dahil (ırk, din, uyruk, belli bir

²⁷ 5/2005 Sayılı Bildiri, *Avusturya'ya karşı açılan Şahide Goekce (merhum) davası*, 6 Ağustos 2007'de Komite tarafından kabul edilen görüşler, 6/2005 sayılı Bildiri, *Avusturya'ya karşı açılan Fatma Yıldırım (merhum) davası*, 6 Ağustos 2007'de Komite tarafından kabul edilen görüşler.

²⁷ Tebliğ No 5/2005, *Şahide Goekce (maktul) v. Austria*, 6 Ağustos 2007 tarihinde Komite tarafından kabul edilen görüşler; Tebliğ No. 6/2005, *Fatma Yıldırım (maktul) v. Austria*, 6 Ağustos 2007 tarihinde Komite tarafından kabul edilen görüşler.

sosyal grup üyeliği ve siyasi düşünce) işkencenin yasal olarak tanınmış gerekçelerinin toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yorumlanmasını sağlamak üzere ileriye dönük önlemler almaları gerekir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet belli bir sosyal grup üyeliğinin tanınmasında veya esasen 1951 Sözleşmesi gereğince mülteci statüsünün belirlenmesi amacıyla böyle bir grubun özelliklerinin belirlenmesinde bir faktör olarak kullanılabilir. Taraf Devletlerin ulusal mevzuatlarına mülteci statüsü için ek bir dayanak olarak cinsiyeti veya toplumsal cinsiyeti eklemelerine yönelik teşvik edilmeleri gerekir.

31. Komite, kadınların sığınma taleplerine, mültecilik tanımında sürekli olarak “sosyal kesim” zemininde yer verildiğine; bu durumun da bağımlı mağdurlar olarak algılandıkları kalıp yargıları perçinleyebileceğini belirtir. Sözleşme’nin 5. Maddesinde Taraf Devletlerin kadınların sığınma taleplerini, önyargılara ve her iki cinsiyetten herhangi birinin yüceltilmesine veya aşağılanmasına dayalı kemikleşmiş algılara yer vermeksizin değerlendirmeleri öngörülür. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, kadınların iltica sürecinde tam ve adil erişim haklarını etkiler ve iltica yetkililerinin toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve zulme dair peşin hükümlü yargılarına dayalı standartların oluşturulmasını önleyici tedbirler almalıdırlar.²⁸ Ayrıca kadınlar, siyasi liderler, iktidar ve muhalefet üyeleri, gazeteciler, insan hakları savunucuları ve aktivistler, avukatlar ve hâkimlerdir ve diğer önemli rolleri üstlenen aktif öznelerdir. Kadın haklarını dile getirmeleri dâhil olmak üzere siyasi görüşleri ve/veya faaliyetleri nedeniyle hedef haline gelmektedirler. Bu bağlamda, Sözleşme’nin 7. Maddesinde Taraf Devletlerin siyasi yaşamda ve kamu hayatında kadınlar için eşitliği sağlayıcı girişimlerde bulunmasını öngörülür. Dolayısıyla, kadınların toplumsal cinsiyete dayalı zulüm nedeniyle veya siyasi, dini, ırksal ve etnik nedenlerle ve de dış saldırılar, işgaller,

²⁸ 18/2008 Sayılı Bildiri, *Filipinler’e karşı Karen Tayag Vertido davası*, 10 Temmuz 2010’da Komite tarafından kabul edilen görüşler, parag. 8.4 ve 8.9 (iv); 20/2008 Sayılı Bildiri, *Bulgaristan’a karşı V.K. davası*, 25 Temmuz 2011’de Komite tarafından kabul edilen görüşler.

yabancı hâkimiyeti veya şiddetli iç çekişmeler dolayısıyla, yaşadıkları ülkeyi terk etmek zorunda kaldıkları durumlarda iltica talebinde bulunmaları yerindedir.²⁹

32. Sözleşme'nin 2 (c) ve 15 (1) maddelerine uygun olarak, Taraf Devletler kamusal ve özel alanlarda kadına karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik adımlar atmalı ve kanunlar önünde kadınların erkeklerle eşit olduğunu teyit etmelidirler. Bu amaçla, Taraflar kadınların ayrımcılığına uğramamasını ve gerektiğinde hukuki destek, yasal temsil ve yardım imkânı sağlamak dâhil yollarla, iltica sürecinin başından sonuna kadar etkili bir şekilde yasal koruma sağlamak üzere pozitif tedbirler almalıdırlar.³⁰

33. Sözleşme'nin 3. ve 10. ila 13. Maddeleri, iltica talebinde bulunan kadınların ve mülteci kadınların barınma, eğitim, sağlık ve kadınların özel ihtiyaçlarına uygun olarak gıda, giyim ve gerekli sosyal hizmetler dahil diğer yardımlarla ilgili haklarının hiçbir ayrımcılık gözetilmeden tanınmasını öngörür. Ayrıca, kadın mültecilere geçim kaynağı ve istihdam imkânı sağlanmalıdır.³¹ Yükümlülükler arasında, haklarıyla ilgili ve bu hizmetlere nasıl erişeceklerine dair anladıkları bir dilde bilgilendirme yapılması da yer alır. Bazı toplumlarda kadınlar arasında okumaz-yazmazlık oranlarının yüksek düzeyde olduğu göz önüne alındığında, özel yardım gerekli olabilir.

34. Cinsel istismar ve sömürü mağdurları, travma ve işkence veya kötü muamele mağdurları ile özellikle hassas kesimlerden kadınlar ve kız çocuklarının özel ihtiyaçları göz önünde tutularak, kabul işlemlerinde toplumsal cinsiyet

²⁹ 28 Sayılı Genel Tavsiye, parag. 10 ve 11.

³⁰ Aynı yerde para. 34; ayrıca bkz. Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 16. ve 25. Maddeler; ayrıca bkz. Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 13. ve 17.-23. Maddeler.

³¹ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 25. madde; ayrıca bkz. Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 13. ve 17.-23. maddeler.

duyarlılığıyla hareket edilmelidir.³² Kabul işlemleri, bölgeler içerisinde ve bilhassa kabul merkezleri bağlamında aile birliğini gözeterek şekilde yürütülmelidir.³³ Genel bir kural olarak, özel ihtiyaçları olan hamile kadınlar ve emzikli anneler tutuklanmamalıdır.³⁴ Kadın sığınmacıların tutuklanmamasının kaçınılmaz olduğu durumlarda ise; kadınların özel hijyen gereksinimlerini karşılayacak ayrı tesislerin ve materyalin sağlanması gerekir. Kadın gardiyan ve muhafızlar tarafından gözetimleri teşvik edilmelidir. Kadın tutuklular için görevlendirilen bütün personele, kadınların cinsiyete özgü ihtiyaçları ve insan hakları üzerine eğitim verilmelidir.³⁵ Sözleşme'nin 1, 2, 5 (a) ve 12. Maddeleri uyarınca, göçmenlik tutuklamasıyla alıkonulan kadınların özel ihtiyaçlarının karşılanmaması ve tutuklu kadın sığınmacılara saygıyla muamele edilmemesi, Sözleşmedeki manasıyla ayrımcılık teşkil eder.³⁶ Özellikle kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla, aile üniteleri haricinde kadın ve erkek tutuklular için ayrı tesisler gereklidir ve tutuklama alternatifleri sunulmalıdır.³⁷

D. Komite'nin özel tavsiyeleri³⁸

³² BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Programı Yürütme Komitesi, ayrı iltica sistemlerinde sığınmacıların kabulüne ilişkin 93 sayılı karar (LIII), para. (b) (iii).

³³ Aynı belgede para. (b) (iv); Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 16. Madde.

³⁴ BM Kadın Mahkumlara Muamele ve Kadın Suçlular için Hapis Cezası İçermeyen Tedbirler (Bangkok Kuralları) (Genel Asamble Kararı 65/229, ek), kural 42; BMMYK, Sığınmacıların Tutuklanması ve Tutuklanmaya Alternatif Yollara İlişkin Standartlar ve Uygulanan Kriterler, (Cenevre, 2012)

³⁵ Bangkok Kuralları, kural 5, 19 ve 33 (1); BMMYK, *Sığınmacıların Tutuklanması ve Tutuklanmaya Alternatif Yollara İlişkin Standartlar ve Uygulanan Kriterler*, para. 9.3.

³⁶ 23/2009 Sayılı Bildiri, *Belarus'a karşı Inga Abramova davası*, 25 Temmuz 2011'de Komite'nin kabul ettiği görüşler, para. 7.5 ve 7.7; ayrıca bkz. Bangkok Kuralları ve kadın ve sağlığa ilişkin 24 Sayılı Genel Tavsiye, para. 6.

³⁷ Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, madde 9. İnsan Hakları Komitesi aynı hedefin gerçekleştirilmesinde daha az invazif yöntemler düşünme yükümlülüğünü doğrular (bkz. 900/1999 sayılı bildiri, *Avustralya'ya karşı V. Davası*, İnsan Hakları Komitesi'nin 28 Ekim 2002 tarihinde kabul ettiği görüşler, para. 8.2. Ayrıca bkz. BMMYK *Sığınmacıların Tutuklanması ve Tutuklanmaya Alternatif Yollara İlişkin Standartlar ve Uygulanan Kriterler*, para. 9.3

³⁸ Komite, mültecilerin büyük çoğunluğunun ciddi mülteci girişlerinden kaynaklanan sorunların altında ezilen ve çözüm üretemeyen gelişmekte olan ülkelerde misafir edildiğinin farkındadır. Komite, mültecilerin korunmasının ortak bir sorumluluk olduğunu hatırlatır. Bu nedenle ve Taraf Devletlerin yükümlülüklerinden

35. Taraf Devletler, Sözleşme ile ilgili çekincelerini gözden geçirmeli ve kaldırmalı, Sözleşme'nin İhtiyari Protokolü'nü onaylamak ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve bunun 1957 Protokolü'nü ve yanı sıra ilgili diğer uluslararası ve bölgesel belgeleri imzalamak üzerine düşünmelidir. Bu belgelerle ilgili çekincelerini kaldırmalı, bu doğrultuda bir iltica yasası benimsemeli ve tüm bu belgeleri bütüncül bir yaklaşımla hayata geçirmelidirler.
36. Bölgesel iltica veya sığınma belgelerine imzacı devletler uluslararası koruma gereksinimi olan kadınların haklarına saygı duyulmasını sağlamalı ve bu belgeleri hayata geçirirken toplumsal cinsiyet duyarlılığıyla hareket etmelidirler. Kadınların bu belgelerin sunduğu imkânlardan, ayrımcılıkla karşılaşmadan ve gerçek anlamda eşitlik temelinde faydalanmalarını sağlamalıdır.³⁹
37. Taraf Devletler, uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olarak sınır dışı etmeme ilkesine saygı çerçevesinde mevzuat ve sair önlemler benimsemeli ve korunma gereksinimi olan toplumsal cinsiyetle ilişkili zulüm türleri dahil, ciddi ayrımcılık türlerinin mağdurlarının, ne koşulda olursa olsun, hayatlarının tehlikeye gireceği bir ülkeye veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddet dahil olmak üzere ciddi ayrımcılık türleriyle; ya da işkenceye veya insanlık dışı veya onur kırıcı muameleye veya cezalara maruz kalacakları yerlere

taviz vermeden ve bunları aksatmadan, uluslararası topluma, özellikle mülteci kabul etmeyen ülkelere, mülteci kabul eden ülkelerin yükümlülüklerini yerine getirmesinde yardımcı olarak yüklerini paylaşmak yoluyla dayanışma göstermeleri çağrısında bulunur. Diğer işlere ek olarak, büyük mülteci kitlelerinin karşılaştığı sorunların hafifletilmesinde, mültecilerin kabul edildiği Devletlere yeterli teknik ve mali yardım sağlamak ve mültecilere koruma ve hizmet sağlamakla yetkili BM ve diğer uluslararası ve bölgesel kuruluşları finansal olarak desteklemek gibi pro-aktif önlemler almalıdırlar.

³⁹ Afrika'daki mültecilerin sorunlarının özel boyutlarına ilişkin 1969 tarihli Afrika Birliği Organizasyonu Sözleşmesi; Mültecilere İlişkin Cartagena Bildirgesi, 1984; 2011/95/EU sayılı Avrupa Parlamentosu Yönetmeliği ve AB Konseyi'nin üçüncü ülkelerin mültecileri veya uluslararası korumadan faydalanan vatansızlar için yeknesak bir statü belirlenmesi ve sağlanan korumanın içeriğine yönelik yeterlik standartlarına ilişkin 13 Aralık 2011 tarihli yönetmeliği.

gönderilmesinin statülerine veya ikametlerine bakılmaksızın engellenmesi için gerekli tüm önlemleri almalıdırlar.⁴⁰

38. Taraf Devletler, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan mülteci tanımını, ayrımcılık yapmama ve eşitlikle ilgili taahhütleri doğrultusunda yorumlamalıdırlar.⁴¹ yasal kabul görmüş bütün esasların yorumlanmasında toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımın tümüyle dahil edilmesi; gerektiğinde, toplumun belirli bir kesiminin üyeliğinin temelindeki toplumsal cinsiyetle ilgili taleplerin sınıflandırılması; ulusal iltica mevzuatlarında mülteci statüsü tanınmasına esas dayanaklar listesine lezbiyen, biseksüel veya transseksüel (LBT) olma ve diğer statülerin yanı sıra cinsiyet ve/ veya toplumsal cinsiyetin eklenmesinin düşünülmesi.

39. Taraf Devletler, mülteciler ve sığınmacılarla ilgili ulusal politikaları ve mevzuatlarına ilişkin rapor sunmalı ve cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistiki veriler ile sığınma taleplerinin yıllar içerisindeki değişimi, çıkış ülkeleri, sığınma talebinde bulunma nedenleri ve kabul oranlarına ilişkin veri toplamalı, analiz etmeli ve işlemelidirler.

40. Taraf Devletler, Sözleşme'nin mülteciler ve sığınmacılar için uygulanması ve uygulamanın toplumsal cinsiyet boyutlarına yönelik olarak, yeterli insani ve mali kaynağı hazır bulundurmalı ve gerektiğinde, teknik görüş ve yardım talebinde bulunmalıdır.

⁴⁰ Bkz. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, madde 61 ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, madde 33.

⁴¹ Bkz. "Uluslararası Koruma Kılavuzu: 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesinin ve/ veya Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı zulüm" 1 Sayılı Kılavuz (HCR/GIP/02/01) dahil BMMYK uluslararası koruma kılavuzları; "Uluslararası Koruma Kılavuzu: 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesinin ve/ veya Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü bağlamında "özel bir sosyal grup üyeliği", 2 Sayılı Kılavuz (HRC/GIP/02/02); ve "9 Sayılı Uluslararası Koruma Kılavuzu: 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesinin ve/ veya Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü bağlamında cinsel yönelimlere dayalı sığınma statüsü talepleri ve/veya toplumsal cinsiyet kimliği" (HRI/GIP/12/09).

41. Taraf Devletler, kadın mülteci ve sığınmacıların haklarını desteklemek üzere, Sözleşme'nin ve diğer belgelerin mültecilerle ilgili hükümlerinin hayata geçirilmesi için sığınma sistem ve işlemleriyle ilgili olarak başta Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) olmak üzere tüm Birleşmiş Milletler kuruluşlarıyla işbirliği yapmalıdırlar.⁴² Kadın mültecileri ve sığınmacıları destekleyen sivil toplum ve tabanda faal sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışmalıdırlar.

42. Taraf Devletler sığınma işlemlerini yürütürken; kadınların bir ailenin ferdi olsalar dahi bireysel başvuru yapabilmesine ve ayrı olarak dinlenmesine imkân tanınmalıdır. Taraf Devletler, asıl başvuru sahibine hak tanındığında, ailenin diğer fertlerinin de doğal olarak mülteci statüsü kazanması gerektiğini kabul etmelidirler. Tıpkı ebeveynlerinden birine sığınmacı statüsü tanınan bir çocuğa sığınma hakkı doğduğu gibi, çocuğa statü tanındığında ebeveyni de bu statüye hak kazanmış sayılmalıdır.⁴³ Doğrudan veya dolaylı olarak statü verilmesiyle mülteci olarak kabul edilen kadınlar için statülerini kanıtlar şahsi belgelerin düzenlenmesi, sınır dışı edilmeye karşı korunması ve ilgili haklarının emniyetinin sağlanması esastır.

43. Taraf Devletler, bir kadın sığınmacının sırf sığınma hakkını kanıtlayacak belgelerin eksikliği nedeniyle, güvenilir olmadığını düşünmemelidir. Bunun yerine, birçok ülkede kadınların kendi memleketlerinde dahi kendi adlarına düzenlenmiş belgelerinin olmadığını göz önünde tutarak başka yollardan güven tesis etmeye çalışmalıdırlar.

⁴² Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, madde 35; Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi 1967 Protokolü, madde II; BMMYK Tüzüğü (Genel Konsey Kararı 428 (V), ek) para. 8.

⁴³ BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Programı Yürütme Komitesi, mültecinin ailesinin korunmasına ilişkin 88 sayılı karar (L), para (b) (iii); BMMYK "Uluslararası Koruma Kılavuzu: çocuk sığınma talepleri" para. 9 (bkz. Yukarıda yer alan 24 nolu dipnot).

44. Taraf Devletler, sınır polislerinin ve göç yetkililerinin kadın mülteci ve sığınmacıların işlemleri esnasında toplumsal cinsiyete duyarlı duyarlı davranmaları ve ayrımcılık yapmamaları için eğitilmelerini, denetlenmelerini ve izlenmelerini sağlamalıdır. Kadın mülteci ve sığınmacılar ve de insan ticareti ve/veya cinsel istismar mağduru kadınlar için önyargılara ve kadınlarla ilgili basmakalıp görüşlere dayanmayan uygun bir tanılama sistemiyle toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım benimsemelerini ve uygulamalarını sağlamalıdır.⁴⁴
45. Taraf Devletler, insan ticaretinin toplumsal cinsiyete dayalı zulmün ayrılmaz bir parçası olduğunu ve insan ticareti mağduru olan veya mağdur olmaktan korkan kız çocuklarının ayrımcılıktan arı olarak ve herhangi bir ön koşul aranmaksızın iltica işlemlerine erişim haklarıyla ilgili olarak bilgilendirilmeleri ve bu hakkı etkin bir şekilde kullanabilmeleri sonucunu beraberinde getirdiğini kabul etmelidirler. Taraf Devletler, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği “Uluslararası Koruma Kılavuzu: insan ticareti mağdurları ve insan ticareti riski altındaki kişiler için 1951 Sözleşmesi’nin 1A(2) maddesinin ve/ veya 1967 Protokolü’nün uygulanması” uyarınca, mülteciliği tanımlarken insan ticareti mağdurlarına “sosyal grup” başlığı altında yer vermeye teşvik edilir ve Taraf Devletlere kadınların ve kız çocuklarının yeniden insan ticareti riskiyle karşı karşıya kalacakları yerlere dönmelerini önleyici tedbirler almaları tavsiye olunur.

⁴⁴ 15/2007 Sayılı Bildiri, *Hollanda’ya karşı Zheng Zheng davası*, 27 Ekim 2008’de Komite tarafından kabul edilen görüşler, para. 9.1 (a); ayrıca bkz. Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 5. madde; 25 Sayılı Genel Tavsiye, para. 7.

46. Taraf Devletler; engelli kadınlar, refakatsiz kız çocukları,⁴⁵ travma mağdurları, insan ticareti mağdurları ve/ veya fuhuşa zorlananlar, cinsel şiddet mağdurları ile işkence ve/ veya kötü muamele mağdurları dahil olmak üzere özel koruma ve destek ihtiyaçları olan kadın sığınmacıların erken tespitine yönelik yeterli izleme mekanizmalarını tesis etmelidirler.⁴⁶

47. Taraf Devletler, her kademedeki görüşmeciler ve karar alıcıların toplumsal cinsiyetle ilişkili iltica taleplerine dair yargı kararlarına yönelik olarak yeterli eğitim, araç ve rehberlik bilgisiyle donatılmasını sağlamalıdır. Taraf Devletler, Sözleşme'nin ilgili hükümlerini de dikkate alarak söz konusu genel tavsiye kararı ve UNHCR "Uluslararası Koruma Kılavuzu: insan ticareti mağdurları ve insan ticareti riski altındaki kişiler için 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesinin ve/ veya 1967 Protokolü'nün uygulanması" doğrultusunda politika geliştirmelidirler.

48. Taraf Devletler, iltica sürecinin başından sonuna ve mülteci statüsü tanınan kadınların entegrasyon süreci boyunca, kadın mülteci ve sığınmacılara sunulan geçim kaynakları ve istihdam olanaklarına ek olarak güvenli barınma imkanı, hijyen ve sağlık tesisleri, gıda, giyim ve gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere yeterli bir yaşam standardı sağlamalı ve kabul tesislerinde uygun izleme ve şikayet mekanizmaları tesis etmelidirler.⁴⁷

49. Taraf Devletler ilticanın yasa dışı bir girişim olmadığını ve kadın sığınmacıların yetkililerin huzuruna zaman kaybetmeden çıkarak yasa dışı giriş ve kalışlarıyla ilgili geçerli gerekçe belirttikleri sürece yasa dışı giriş yaptıkları ve ülkede kaldıkları için (tutuklama dahil yollarla) cezalandırılmaması gerektiğini kendi

⁴⁵ Çocuk Hakları Komitesi, kendi ülkeleri dışına çıkan refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklara yönelik muameleye ilişkin 6 sayılı genel yorumu

⁴⁶ BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Programı Yürütme Komitesi, ayrı iltica sistemlerinde sığınmacıların kabulüne ilişkin 93 sayılı kararı (LIII), para. (b) (iii).

⁴⁷ Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, madde 2 (c) ve (f) ve 3.

mevzuatlarında tanınmalıdır.⁴⁸ Genel bir kural olarak, özel ihtiyaçları olan, hamile kadınların ve emziren annelerin tutuklanmasından kaçınılmalı; aile birliğini korumanın başka bir yolu kalmadıkça ve çocuğun çıkarına en uygun yol olarak görülmedikçe; çocuklar anneleriyle birlikte tutuklu kalmamalıdır. Her bir vakada ve özellikle kadınlar ve/ veya aileler için ayrı tesislerin sağlanamadığı durumlarda, şartlı veya şartsız tahliye dahil tutuklamaya alternatif yollar düşünülmelidir.

50. Taraf Devletler, iltica süreçlerinin işletilmesi esnasında kadın sığınmacıların vaziyetlerini eşitlik temelinde ve ayrımcılıkla karşılaşmadan ifade edebilmelerini sağlamak üzere, işlemler sırasında toplumsal cinsiyete duyarlı koruma tesis etmelidirler. Taraf Devletler,

a. Kadın sığınmacılara bağımsız olarak iltica başvurusunda bulunma hakkı tanınmasını ve bu bağlamda kendi vaziyetlerini dile getirebilmeleri için erkek aile fertlerinin bulunmadığı bir ortamda ayrıca görüşme imkânı sağlamalıdır.

b. Kadın sığınmacıların hukuki danışmanlığa ek olarak tespit sürecinin durumu ve bu sürece nasıl erişecekleriyle ilgili olarak anlayabilecekleri şekilde ve dilde bilgilendirilmesini sağlamalıdır. Talepleri üzerine, kendileri için bir kadın görüşmeci ve çevirmen tahsis edilebileceği haklarına ilişkin bilgilendirilmelidirler.

c. Kadın sığınmacıların ilk iltica görüşmesi öncesinde, uzman hukuki temsile erişimlerini sağlamalıdır. Gerektiğinde, hukuki desteğe ücretsiz olarak erişebilmelidirler. Refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş kız çocukları için, koşullar ne olursa olsun, iltica işlemlerinde kendilerine yardımcı olacak ve üstün faydalarına saygı duyulmasını sağlayacak nitelikli bir kanuni temsilci ve vasi atanmalıdır.⁴⁹

⁴⁸ Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, madde 31.

⁴⁹ Bkz. Çocuk Hakları Komitesi, kendi ülkeleri dışına çıkan refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklara yönelik muameleyle ilişkin 6 sayılı genel yorumu, para. 21, 33, 36 ve 39:

- d. Görüşmeleri yürüten kişilerin toplumsal cinsiyete, yaşa ve kesişen diğer ayrımcılık temelleri ile kadın mülteci ve sığınmacıların başından geçen hak ihlallerini şiddetlendiren dezavantajlara duyarlı teknikler ve prosedürler kullanmalarını sağlamalıdır.
- e. Başvuru sahiplerinin hikayelerini anlatmasına ve özellikle travma, işkence ve/ veya kötü muamele ve cinsel şiddet mağdurları için hassas ve kişisel bilgilerin paylaşımına uygun bir görüşme ortamı ve görüşmeler için yeterli zaman ayrılmasını sağlamalıdır.
- f. Başvuru sahiplerinin hassas bilgiler içeren ifadelerini çocuklarının önünde vermek zorunda kalmalarını önlemek üzere, görüşmeler sırasında çocuk bakım imkânı sağlamalıdır.
- g. Sığınma talebinde bulunan kadın normal olarak iddiasını kanıtlamakla yükümlülüğüken, konuyla ilgili tüm gerçekleri saptama ve değerlendirme görevi sığınma isteyen ile görüşme yürüten yetkilinin ortak sorumluluğudur. Sığınma başvurularının kabulünün sınırları, başvuru sahibinin haklı olarak zulüm korkusu yaşaması veya döndüğünde zulme uğrayacak olması olasılığından ziyade olabilirliğine göre çizilmelidir.
- h. Bazı durumlarda, başvuru sahibinin ülkesinden insan haklarına ilişkin güvenilir hükümet kaynaklarından ve hükümet harici kaynaklardan toplumsal cinsiyete ilişkin bilgi araştırma ve toplama dahil yollarla başvuruyu destekleyici gerekli kanıtı üretmek için tasarrufu altındaki tüm imkanları kullanma sorumluluğunu inceleme uzmanının üstlenmesini sağlamalıdır.
- i. Başvuru sahibinin sığınma prosedürleri esnasında cinsel şiddet ve diğer travmatik olayları geç ifşa etmesi, kişinin güvenilirliğine ilişkin olarak otomatikman olumsuz bir yargıya vardırılmaz. Yaşanan veya korku duyulan zulmün gerçek boyutlarıyla ifade edilmek istenmeyiş; utanç, lekelenme veya travma duygularından kaynaklanabilir. Kadın tarafından verilen bilgilerin aile

fertleriyle kendi rızası dışında paylaşılmaması dahil olmak üzere görüşmelerin gizliliğine ilişkin beyanda bulunulması, standart bir uygulama olmalıdır.

j. Gerekli görüldüğü takdirde, iltica görüşmesinin hem öncesinde hem de sonrasında, psiko-sosyal danışmanlık ve diğer destek hizmetlerine yönlendirme mekanizmalarının hazır bulundurulmasını sağlamalıdır.

k. Başvurunun reddedilmesi halinde, red kararının bir sebebe dayanmasını ve başvuru sahibinin yetkili bir kurum nezdinde karara itiraz edebilmesini sağlamalıdır.

l. Kalıcı çözümler üretmek adına, mültecilerin kendi rızalarıyla sürgünden eve dönüşlerinin ve emniyet içinde istikrarlı bir şekilde yeniden entegrasyon süreçlerinin insan onuruna yakışır şekilde gerçekleşmesini ve mültecilerin sosyal ve ekonomik güvenliğinin tesisini sağlamalıdır.⁵⁰ Sığınma talep eden kadınlara mülteci statüsü tanıyan devletler, yerel entegrasyonun eşitlik ve ayrımcılık yapmama temelinde gerçekleşmesini ve kadınların insan onuruna yaraşır muamele görmesini sağlamalıdır.

V. Vatandaşlık tespit süreçlerinde ve vatansızlık hallerinde ayrımcılık yapmama ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilkelerinin uygulanması

A. Genel Yorumlar

51. Vatandaşlık hakları ve özellikle kadınları ve kız çocuklarını etkilemesi açısından Sözleşme, vatansızlığın önlenmesi ve azaltılmasına yönelik uluslararası çalışmalar için önemli bir araç teşkil eder.⁵¹ Sözleşme, vatandaşlıkla ilgili konularda

⁵⁰ BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Programı Yürütme Komitesi, sürüncemeli mültecilik durumlarına ilişkin 109 sayılı karar (LXI).

⁵¹ Vatansız kişi, uluslararası hukuk teamüllerinde ve Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 1. bendinde "kanunlar hükmünde hiçbir ülkenin vatandaşlığına tabi olmayan" kimse olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Hukuk Komisyonu, söz konusu tanımın uluslararası hukuk teamüllerinin bir parçası olduğu mütalaa etmiştir (A/61/10, IV. Kısım, 49. para.). Ayrıca Bkz. BMMYK, *Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin Elkitabı: Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi kapsamında* (Cenevre, 2014).

kadınların eşitliğinin tam olarak korunmasını öngörür. Vatandaşlık, kişi ile devlet arasındaki hukuk bağıdır ve topluma tam katılımın sağlanması bakımından kritik öneme sahiptir. Bir devletin topraklarına giriş, sınırları dahilinde kalıcı olarak ikamet etme ve yurtdışından o ülkeye dönüş hakları dahil olmak üzere diğer hakların geçerliği ve kullanılabilirliğinin teminatı bakımından da esastır. Bu bakımdan, Sözleşme'nin 9. Maddesi kadınların tüm insan haklarından faydalanması için elzendir. Vatandaşlık statüsüne bakılmaksızın insan haklarından herkesin faydalanması gerekirken; uygulamada, vatandaşlık sıklıkla, insan haklarından faydalanmanın bir ön koşulu olmaktadır. Vatandaşlık statüsü bulunmayan kadınlar ve kız çocukları, kadın oldukları için ve o ülkenin vatandaşı olmadıkları için veya vatansızlıkları nedeniyle daha şiddetli ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

52. Sözleşme'nin 9. Maddesi (2), kadınların evlilik, boşanma ve kocalarının kendi vatandaşlıklarıyla ilgili verdikleri kararlara bakılmaksızın vatandaşlık statüsü kazanma, sürdürme veya değiştirme hususlarında erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını öngörür. Ayrıca kadınlar, Sözleşme uyarınca, ister kendi ülkelerinde ister ülkeleri dışında olsun, vatandaşlık haklarını eşleriyle aynı koşullar altında çocuklarıyla paylaşabilirler.

53. Vatandaşlık veya yurttaşlık statüsü bulunmayan⁵² vatansız kadınlar ve kız çocukları sıklıkla ötekileştirilmekte, devlet daireleri için oy kullanma ve aday olma hakkından mahrum bırakılmakta ve kamusal haklara erişememekte, yaşayacakları yeri özgürce seçememekte ve serbest dolaşım ve ayrıca eğitim, sağlık, mülkiyet veya istihdam hakları gibi yurttaşlık statüsünden kaynaklanan çeşitli haklar ve faydalara erişim hakkından mahrum kalmaktadırlar.

⁵² "uyruklu" ve "vatandaşlık" kelimeleri birbirinin yerine kullanılmıştır.

54. Vatandaşlık kanunlarında doğrudan veya dolaylı yollardan kadınlara karşı ayrımcılık yapılabilmektedir. Cinsiyet ayrımı gözetmez görünen mevzuat hükümleri uygulamaya döküldüğünde, kadınların vatandaşlık haklarından faydalanmalarını orantısız olarak ve olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yabancı biriyle evlenmeleri durumunda statülerini değiştirerek eşlerinin vatandaşlığına geçme eğilimi kadınlar arasında erkeklerden hala daha güçlüdür ve dolayısıyla vatandaşlık mevzuatında eşin vatandaşlığını kazanacaklarına dair herhangi bir teminat almadan veya kazanmadan kendi vatandaşlıklarından vazgeçmelerine imkân tanıyan veya bunu şart koşan bir boşluk bulunması halinde, kadınlar daha ciddi bir vatansız kalma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Birçok vatandaşlık kanununda çifte vatandaşlığı yasaklayan hükümlerin bulunması nedeniyle vatansızlık olasılığı daha da artmaktadır. Birçok örnekte, kadınlara yabancı eşlerini kendi vatandaşlıklarına geçirme imkânı tanınmamıştır. Vatandaşlık kanunlarında yer alan cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, kadınların ve beraberlerinde çocuklarının insan haklarından faydalanmalarını ciddi anlamda ve olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği önemli sayıda ülkenin vatandaşlık yasalarında ve uygulamalarında varlığını sürdürmektedir ve kadınların vatansız kalmasına yol açabilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ayrıca annelerin, babalarla eşit koşullara tabi tutularak, kendi vatandaşlık haklarını çocuklarına aktarmalarının engellenmesiyle çocukların da vatansız kalmasına yol açabilmektedir. Bu şekilde kadına yönelik ayrımcılık, nesilden nesle sürüp gidecek bir vatansızlık döngüsünü tetikleyebilmektedir.⁵³

55. Örgün eğitime erişim hakları engellenmiş veya engellenmekte olan kadınlar ve de vatansız kadınlar için erkeklere nazaran karşılaması daha da zor olabilecek bir koşul olan ev sahibi ülkenin dilinde yeterlilik kazanma gibi koşulların ve ölçütlerin yerine getirilmesini şart koşan vatandaşlığa kabul koşulları da dolaylı yoldan

⁵³ BMMYK, "Vatansızlığa İlişkin 4 Sayılı Kılavuz: her çocuğun bir ülke vatandaşı olma hakkı", para. 13-15 (7 nolu dipnota bakınız).

kadınlara karşı ayrımcılık içerebilmektedir. Kadınların ekonomik bağımsızlık ve malvarlığı gibi diğer şartları da kendi başlarına yerine getirmeleri zor olabilir. Yukarıda 54. paragrafta bahsi edilen, bir yabancıyla evlilik bağı kurulmasını izleyen vatansızlık durumları ve vatandaşlığa kabul koşulları, kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve dilsel yönlerden erkeklere bağımlı olmasına neden olabilmekte ve dönüşümlü olarak kadınların sömürüye maruz kalma risklerini daha da arttırmaktadır.

56. Doğum kaydının tutulması da, kadınların ve çocuklarının vatandaşlık hakkından faydalanmasıyla yakından ilgilidir. Doğum kaydı, kişinin kimliği ve aslı (kan bağı ilkesi) veya doğum yerine (doğuştan vatandaşlı ilkesi) göre vatandaşlık hakkı kazanımlarını belgeler. Uygulamada, dolaylı ayrımcılık, kültürel uygulamalar ve yoksulluk sıklıkla, annelerin, özellikle de evli olmayanların, çocuklarını babalarla eşit koşullarda kaydettirmelerini imkânsız kılmaktadır. Bir çocuğun doğum kaydının yaptırılmaması o çocuğun vatandaşlık hakkı, isim ve kimlik hakkı, kanunlar önünde eşitlik hakkı ve fiil ehliyetinin tanınması dâhil olmak üzere bir dizi haktan etkin olarak faydalanmasını aksatabilir veya engelleyebilir.

57. Ayrımcı kanun ve uygulamalar, kadınların ve çocuklarının kimliklerini ve vatandaşlıklarını kanıtlayan belgelere erişimlerinin engellenmesine yol açabilmektedir. Kimliğini ve vatandaşlığını kanıtlayan belgesi bulunmayan bir kadın ve çocukları; dolaşım özgürlüğünün kısıtlanması, diplomatik korumaya erişim sorunları, kimlik ve vatandaşlık belgelerinin tespitinin beklenmesi nedeniyle tutukluluk süresinin uzaması ve nihayetinde de hiçbir ülkenin kendilerini vatandaş kabul etmemesiyle vatansız kalma durumlarıyla karşı karşıya kalabilmektedir.

58. Vatandaşlık statüsünün kadınların topluma tam katılımlarının sağlanması bakımından hayati öneme sahip olduğu düşünüldüğünde;⁵⁴ imzacı ülkelerin bazılarının Sözleşme'nin 9. maddesine dikkate değer sayıda ve şekilde çekinceler koymuş olması, Sözleşme'nin amacını ve gayesini baltalamaktadır. Kadınların eşit vatandaşlık hakkını pekiştiren insan haklarına ilişkin çok sayıda diğer belgede⁵⁵ yer alan vatandaşlık hakları ve ayrımcılık yapmama ilkesi de, bu çekincelerin geçerliliğini veya yasal hükmünü sorgulatmaktadır. Komite, 9. maddeyle ilgili çekincelerin kaldırılması veya en azından daraltılması eğilimini ve Taraf Devletlerin vatandaşlık kanunlarına kadın erkek eşitliğini resmen ekleme eğilimlerini; böylelikle kadına karşı ayrımcılık riskinin ve bilhassa kadınlar ve çocuklar için vatansızlığın azaltılmasını ilgiyle izlemektedir.

B. Sözleşme'nin belirli maddeleriyle ilgili yorumlar

59. Sözleşme'nin 9. maddesinde kadınların erkeklerle eşit olarak vatandaşlık kazanma, değiştirme veya koruma ve vatandaşlık statülerini çocuklarına verme hakkına sahip oldukları öngörülmektedir. Komite, bu hakkın eşler için de geçerli olacağı yorumunda bulunmuştur.⁵⁶

60. 9. maddenin 1. Bendi, Taraf Devletlerin bir yabancıyla evlenmesi veya evlilik nedeniyle otomatik olarak erkeğin vatandaşlığına tabi tutularak kadının vatandaşlık statüsünün değiştirilmesi dolayısıyla kadının vatansız kalmasını veya eşinin vatandaşlığına geçmeye zorlanmasını önlemelerini gerektirir. Sözgelimi, bir yabancıyla evlenmesi üzerine kadının otomatik olarak vatandaşlık hakkını kaybederek evliliğe bağlı olarak eşinin vatandaşlık haklarını kazanamamasına

⁵⁴ Bkz. 21 Sayılı Genel Tavsiye Kararı, para.6.

⁵⁵ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 15. madde; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 2, 3, 24 ve 26. maddeler; Çocuk Hakları Sözleşmesi, 7. madde; Kadına Karşı Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi, 5. madde; Engelli Hakları Sözleşmesi, 18. madde; Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme, 29. madde.

⁵⁶ CEDAW/C/KWT/CO/3-4, para. 37.

imkân tanıyan ayrımcı kanun ve uygulamalarla, eşlerinin vatandaşlık statüsünü değiştirmesi, vatansız kalması veya ölmesi ya da evliliğin boşanmayla sonlanması halinde, kadınlar vatansız kalmaktadır.

61. Sözleşme'nin 9. maddesinin 2. bendi, Taraf Devletleri vatandaşlık haklarının çocuklara aktarımı konusunda kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasını sağlamalarını öngörür. Taraf Devletlerin bu bağlamdaki yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde, çocuklar vatansız kalma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Yalnızca soy ilkesiyle vatandaşlık haklarının aktarımına imkân tanıyan vatandaşlık kanunları, bu maddeyi ihlal ederek aşağıdaki hallerde çocukların vatansız kalmasına yol açabilmektedir:

- a. Babanın vatansız kalması;
- b. Babanın tabi olduğu ülke kanunlarının, çocuğun yurtdışında doğmuş olması gibi belirli koşullarda, çocuğun babanın vatandaşlık haklarını iktisap etmesine izin vermemesi;
- c. Babanın bilinmemesi veya çocuğun doğduğu sırada anneyle evli olmaması;
- d. Sözelimi babanın vefat etmiş olması, ailesinden ayrılmak zorunda kalması veya külfetli evrak işlemlerini veya diğer koşulları yerine getirememesi gibi nedenlerle babanın vatandaşlık haklarının aktarımı için idari koşulları yerine getirememesi veya çocuklarının vatandaşlık statülerini belgelendirememesi;
- e. Babanın aileyi terk etmiş olması gibi durumlarda idari koşulları yerine getirmek veya çocuklarının vatandaşlık statülerini belgelendirmek istememesi.

62. Sözleşme'nin 1 ila 3. maddeleri de kadınların kendileri ve eşleri adına erkeklerle eşit koşullarda vatandaşlığa kabul hakkını destekler. Bu bağlamda kadına karşı ayrımcılık, vatansızlığın azaltılması emelini aksatmaktadır. Kadınların vatandaşlık haklarını vatansız eşlerine aktaramadığı durumlarda da bu aksaklık söz konusudur. Söz konusu durum, bu gibi birliktelikler haricinde dünyaya getirilen çocuklar için de ekstra riskler içerebilmektedir.

C. Özel tavsiyeler

63. Yukarıda yer alan hususlar ışığında Komite, Taraf Devletlere, henüz yapmamışlarsa;

a. Sözleşme'nin amacına ve gayesine ters düşen ve dolayısıyla 28. maddenin 2. bendi uyarınca kabul edilmesi mümkün olmayan, 9. madde ile ilgili çekincelerini gözden geçirerek kaldırmaları,⁵⁷

b. Sözleşme'nin 1. ila 3. ve 9. maddelerine uygun olarak vatandaşlık statüsünün iktisabı, değiştirilmesi ve muhafazası hususunda kadın erkek eşitliğini sağlamak ve kadınların vatandaşlık haklarını çocuklarına ve yabancı eşlerine aktarımına imkân tanımak ve bu kanunların uygulamaya dökülmesinin önündeki engelleri kaldırmak üzere vatandaşlık kanunlarını gözden geçirerek ıslah etmeleri;

c. Evlilikle beraber otomatik olarak vatandaşlık statüsü kazanımını veya medeni halinin veya eşinin vatandaşlık statüsünün değişmesi sonucunda, kadının otomatik olarak statü kaybını öngören kanunları yürürlükten kaldırmaları;

⁵⁷ 4, 20 ve 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararları

d. Özellikle çifte vatandaşlık olanağı tanıyan rejimlerin vatansızlığa yol açabileceği durumlarda, kadınların yabancı bir eşle evlenmesi halinde ve bu tür evliliklerden doğan çocuklar için çifte vatandaşlık tanımayı düşünmeleri;

e. Vatandaşlığın kaybını veya vatandaşlık hakkından feragati başka bir vatandaşlık statüsünün kazanılması şartına bağlayan mevzuat hükümleriyle vatansızlığının önüne geçmeleri ve bu tarz güvencelerin yokluğunda vatansız kalan kadınların tekrar vatandaşlığa kabulünü sağlamaları;

f. Kadınların erkeklerle eşit koşullarda vatandaşlık statüsü iktisabına, değiştirmesine veya muhafazasına imkan tanıyan veya kadınların statülerini çocuklarına ve yabancı eşlerine aktarabilmelerine olanak sağlayan güncel yasal ve siyasi gelişmelerle ilgili farkındalığı artırmaları;

g. Sözelimi, uygulamada kadınlar için erkeklere kıyasla daha külfetli olan vatandaşlığa kabul koşulları gibi, vatandaşlık kanunlarındaki dolaylı olarak ayrımcılığa yol açan hususların üzerine eğilmeleri;

h. Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi ve Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi'ni onaylamaları ve imzaları;

i. Kadınları vatandaşlık statüsünden mahrum bırakan ve vatansız kalmalarına yol açan herhangi bir tedbiri benimsemekten ve uygulamaktan kaçınmaları;

j. Vatansızlığın tespiti, azaltılması ve önlenmesi ve de başta vatansız kadınlar olmak üzere vatansız kişilerin korunmasına ilişkin çalışmaları bağlamında BMMYK ile birlikte çalışmaları;

k. Kendi sınırları içerisindeki vatansız kişilere ilişkin cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistikler çıkarmaları, analiz etmeleri ve kullanıma sunmaları;

l. Kadınların ve kız çocuklarının vatandaşlık belgesi dahil olmak üzere kimlik belgelerine eşit erişimlerini temin edecek etkin önlemleri uygulamaya koyulmaları;

m. Tüm doğum kayıtların zamanlı olarak yapılması için tedbir almaları ve bu bağlamda tüm çocuklarının kayıtlara geçirilmesi ve kız çocuklarının erkek çocuklarıyla eşit haklardan faydalanmasının önemine ilişkin olarak özellikle topraklarının kırsal ve ücra kesimlerinde farkındalık artırmaya yönelik önlemler almaları yönünde tavsiyede bulunur.